

Eğitim Süreçlerinde Sağlık Problemlerinin Yönetilmesi: Çölyak Hastalığı Üzerine Bir İnceleme

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ahmet ALİREİSOĞLU¹, Metin ÖZSOY²

1 Dr., MEB, Tuzla İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, alireisoglu34@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2726-4543.

2 Öğretmen, MEB, Tuzla İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, metin_oz_soy@windowslive.com, ORCID: 0000-0003-3548-4386.

Gönderilme Tarihi: 23.09.2022 Kabul Tarihi: 12.04.2023 DOI: 10.37669/milliegitim.1179260

Atf: “Alireisoğlu, A., ve Özsoy, M. (2023). Eğitim süreçlerinde sağlık problemlerinin yönetilmesi: Çölyak hastalığı üzerine bir inceleme. *Millî Eğitim*, 52 (240), 2681-2704. DOI: 10.37669/milliegitim.1179260”

Öz

Eğitim yaşantıları devam eden yaş gruplarında, birçok sağlık problemi için Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında yapılan protokollerle, öğrencilerin; tanı, gözlem ve ihtiyaçlarına yönelik iyileştirme çalışmaları sürdürülmektedir. Çölyak hastalığı, toplumda her yaş grubunda görülebilen bir ince bağırsak hastalığı olarak tanımlanmaktadır. Eğitim süreçleri devam eden çölyaklı öğrencilerin, okul içerisinde ve yaşantılarında karşılaştıkları problemlerin tespit edilmesi, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin belirlenmesi öğrencilerin yaşam ve öğrenme konforlarına dönük fayda sağlayacaktır. Okullara dönük olarak hazırlanacak sistematik uygulamaların, öğrencilerin sosyal ve psikolojik açıdan güçlenmelerine katkı sunacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada öğrencilerin sağlık, psikolojik, sosyal ve akademik açıdan yaşadıkları problemler irdelenmiş, çölyaklı bireylerin beklentilerinin neler olduğu sorusu araştırılmıştır. Çalışmada çölyak hastalığı bulunan öğrenciler, ebeveynleri ve öğretmenleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yöntem olarak vaka analizi yöntemi kullanılmış olup, eğitim alanında nitel çalışmalar yürüten iki farklı uzman görüşüne başvurularak hazırlanan yarı yapılandırılmış form kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yapılmıştır. Kodlar, kategoriler ve temalar bu doğrultuda belirlenmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde, öğrencilerin akademik anlamda genel olarak başarılı oldukları yönünde ifadeler kullanıldığı, sağlıksal anlamda büyüme geriliği durumunun sıklıkla yaşandığı ve gözlemlendiği, sosyal açıdan herhangi bir problem yaşanmadığına dair alınan yanıtlar ile beraber ortak etkinliklere katılmamak yönünde yanıtlar verildiği, psikolojik olarak üzüntü ve içe kapanma durumlarının yaşandığı görülmüştür. Beklentiler açısından incelendiğinde, bilgilendirme çalışmalarına olan ihtiyaç sıklıkla dile getirilmiş olup aynı zamanda okul kantinlerine yönelik düzenleme ihtiyacı ve glutensiz ürünlere ulaşılabilirlik imkânlarının artırılması yönünde taleplerin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda eğitim süreçlerinde kullanılmak üzere Çölyak Farkındalık ve Destek Programı hazırlanması ve okul ortamlarının çölyaklı öğrenciler için daha konforlu bir hâle getirilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: eğitim, sağlık problemleri, eğitim yönetimi, çölyak, okul sağlığı

Managing Health Problems in Educational Processes: A Study on Celiac Disease

Abstract

In the age groups where education experiences continue, improvement studies regarding the diagnosis, observation, and needs of students are being carried out by protocols between the Ministry of National Education and the Ministry of Health in many health problems. Celiac disease is defined as a small intestine disease that can be seen in all age groups of society. Identifying the problems encountered by celiac students in their school life and experiences, determining their needs and expectations will provide benefits for the comfort of their lives and learning. Systematic applications that will be prepared for schools are considered to contribute to the social and psychological empowerment of students. Therefore, in this study, the problems experienced by students in terms of health, psychological, social, and academic aspects have been examined, and the question of what the expectations of celiac individuals are has been investigated. Interviews were conducted with students with celiac disease, their parents, and teachers as a method, and a semi-structured form prepared by referring to the opinions of two different experts conducting qualitative studies in the field of education was used. Content analysis was used to analyze the data. Codes, categories, and themes were determined accordingly. When the research findings were examined, it was observed that the students were generally successful academically, growth retardation was frequently experienced and observed in terms of health, no problems were experienced socially, and answers were given that they could not participate in joint activities, while sadness and introversion were experienced psychologically. In terms of expectations, the need for information campaigns was frequently expressed, and at the same time, there were demands for regulation needs for school cafeterias and increasing accessibility to gluten-free products. In this context, it is recommended to prepare a Celiac Awareness and Support Program to be used in the education process and to make school environments more comfortable for celiac students.

Keywords: education, health problems, educational management, celiac, school health

Giriş

Eğitim, toplumun her kesimi için bir anlam ifade etmektedir. Akademik eğitim, mesleki eğitim, teknik eğitim, sosyal ve kültürel temaları barındıran eğitim türleri ile toplumun tamamında eğitimin karşılığı bulunmaktadır. Eğitim süreçlerin yönetilmesi, ortaya çıkabilecek sorunların önüne geçilmesi ve verimin artırılması adına önemlidir. Eğitim yönetimi; eğitimdeki yönetsel olguları incelemeyi konu edinen bir bilim dalı şeklinde ifade edilebilir (Özdemir, 2018). Eğitim yönetimi hem kuramsal bağlamda hem uygulama alanı olarak gelişen bir bilim dalıdır (Bozdoğan, 2018). Uygulama boyutu; kuramsal olan bilgiyi veya düşünceyi hayata geçirmek adına kullanılmaktadır (Demirtaş ve Güneş, 2002). Yöneticilerin; temel yöneticilik bilgisi, alana dönük tek-

nik bilgi ve iletişim becerilerini bir arada taşıması gerekmektedir. Etkin bir yönetici 21. yüzyıl becerilerine göre kendini donatmalı aynı zamanda bu becerileri aktarabilmelidir (Yahşi, 2020; Polat vd., 2020). Yeniliğin öneminin anlaşıldığı bu dönemde, toplumun yöneticilerden beklentileri çeşitlenmiştir (Tüysüz, 2021; Yıldız vd., 2021). Yenilik, yeniden uygulama ve çözümlemenin alana kazandırılması ile yapıya esneklik kazandıracak bir değişiklik olarak değerlendirilebilir. Yönetici kuramsal bilgi ve uygulamayı eş zamanlı sürdürebilmelidir. Eğitim yönetiminin işlevleri; eğitim programının yönetimi, öğrenci hizmetlerinin yönetimi, personel hizmetlerinin yönetimi, genel hizmetlerin yönetimi ve bütçe yönetimi olarak sıralanabilir (Başaran, 1996; Ensari ve Gündüz, 2006; Ali ve Abdalla, 2017). Bu işlevlere ek olarak, daha az sayıda bireyi etkileyen, spesifik alanlarda ihtiyaçların görüldüğü, mevcut yapıların esnemesine ihtiyaç duyan, öğrenci merkezli bir işlev gerekliliği bulunmaktadır.

Paydaşlar ile bütünleşme adına en önemli araç iletişimdir. Yöneticiler için etkin iletişim bir gerekliliktir (Yahşi, 2021; Yahşi ve Aydın, 2020). Bu paydaşlardan biri olan öğretmenlere sağlanacak katkılar onların tutumları üzerinde etkili olmaktadır (Kırkıcı ve Yahşi, 2021). Öğrenme süreçlerinin lideri öğretmendir (Alireisoğlu vd., 2021) ve kaliteli sınıf ortamı, öğretmenin öğrencileri ile sevgi, saygı ve güven üzerine kurduğu ilişki ile sağlanabilmektedir (Kırkıcı vd., 2020). Kaliteyi artıran bir diğer unsur ailenin etkin katılımı olarak ifade edilebilir. Okul aile dayanışması, okul için anlamlı katkılar sunmaktadır (Çelenk, 2003). Eğitimde kaliteyi sadece akademik anlamda değerlendirmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Öğrencilerin yaşadıkları sağlık problemleri, eğitim sürecinin kalitesi açısından önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlıklı olmak, bireyin tüm yönleri ile iyilik hâlinde olması şeklinde ifade edilmektedir. Sağlıkla eğitim arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki karşılıklı etkiler yaratmaktadır. Eğitim, bireyin sağlıklı olmak adına bilinçli olmasını sağlarken sağlık, bireyin eğitim hayatını tam kapasite ile sürdürmesini sağlamaktadır. Eğitim, doğrudan bilgi, beceri ve verimliliği sağlayarak, yoksulluğu azaltır, daha gelişmiş sağlık ve beslenme olanakları sunar (Çalışkan 2007; Grossman, 2015). Eğitim, beslenme ve sağlık kavramları arasındaki ilişkileri birbirlerinden kopuk olarak ele almak mümkün değildir (Karaca, 2019). Sağlıkın eğitim üzerindeki etkisine bakıldığında, sağlık düzeyinin iyi oluşu, okul devamlılığında, eğitimden yüksek fayda alınmasında, eğitimin bırakılmamasında etkili bir faktördür. Görme, işitme ve konuşma engeli gibi rahatsızlıkları olan ve hastalanma sıklığı yüksek olan çocuklarda okul devamlılığı problemleri görülmektedir (Wolfe, 1985; Grossman, 2015; WHO, 2006). Bu durumda bulunan öğrencilerin eğitsel, sosyal ve psikolojik dezavantajlarının giderilmesi oldukça önemlidir (Er, 2006).

Sağlık problemi yaşayan ¼ğrencilerin aileleri de çeşitli problemler yaşamaktadır. Bu problemler, çocuklarına ilişkin çok daha fazla vakit bulma ihtiyaı ve hastalıkların getirdiği maddi ihtiyaçlardır (Er, 2006). Maddi ihtiyaçlar; beslenme, ulaşım, giyim gibi temel giderler ile çocuklarının sağlık koşullarının getirdiği ¼zel durumları kapsamaktadır. Ayrıca çocuklarında sağlık problemi bulunan aileler; çevreye bu durumu açıklamak, devlet imkânlarını ¼ğrenmek, daha iyi anne babalık yapmak ve çocuklarının bu anlamdaki merakını gidermek gibi sorumluluklar taşımaktadır (Karadağ, 2009; Harris, 2008; Akça ve ¼zy¼rek, 2019).

G¼rme engeli, işitme engeli, bedensel engeller, zihinsel yetersizlikler gibi engeller ile beraber b¼brek hastalığı, cam kemik hastalığı, alerjik rahatsızlıklar, epilepsi, diyabet ve ¼lyak gibi hastalıkları bulunan ¼ğrencilerin aileleri, eğitim ortamları için dezavantajlı grupta yer almaktadır. Belirtilen hastalıkları taşıyan ¼ğrencilere y¼nelik okul içerisinde ¼zel ihtimam g¼sterilmesi gerekmektedir. Eğitim y¼neticileri için bu değişkenlerin y¼netilmesi ¼nemli bir çalışma alanıdır. Mill¼ Eğitim Bakanlığı tarafından çeşitli hastalıkları bulunan ¼ğrencilere ilişkin Sağlık Bakanlığı ile okul sağlığının korunması ve geliştirilmesi adına çeşitli alanlarda protokoller gerçekleştirilmiştir. Okulda sağlık y¼netimine dair birçok husus bu protokole tabi olarak y¼r¼t¼lmektedir (Halk Sağlığı Genel M¼d¼rl¼ę¼, 2017). ¼lyak hastalığı bu protokol içinde yer almaktadır. ¼lyak hastalığına ilişkin olarak ise Halk Sağlığı Genel M¼d¼rl¼ę¼ (2018) tarafından sadece ¼ęretmenlere y¼nelik bilgilendirme rehberi hazırlanmıştır. Rehber, ¼lyak hastalığının tanımı ve beslenme d¼zenlerine ilişkin bilgiler içermektedir. Aynı zamanda farkındalık çalışmaları için eğitimcilere ¼nerilerde bulunulmaktadır. Ancak bu rehberde ¼lyaklı ¼ğrenciler için okul sağlığının korunması ve geliştirilmesi protokol¼nde tanımlanan diğer hastalık durumları gibi eğitim ortamlarında uygulanacak detaylı bir program ve program s¼recinde birimlerin nasıl y¼netileceęini g¼steren standartlar bulunmamaktadır. ¼lyak hastalığına ilişkin literat¼rde de benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. G¼rme engeli, işitme engeli, bedensel engeller, ¼st¼n yetenekliler, zihinsel yetersizlikler, epilepsi ve diyabet hastalıklarının okul ekosistemi ile ilişkisi araştırmalar ile ortaya konulmuştur (T¼ys¼z vd., 2021; Y¼ksel vd., 2021). ¼lyak hastalığı için ise eğitim alanında yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. ¼lyak hastalığı bulunan ¼ğrencilere y¼nelik gerçekleştirilecek bu çalışmanın, eğitim y¼neticileri, ¼ęretmenler, diğer ¼ğrenciler ve ilgili ailelerin farkındalık seviyesini artıracadığı ve bu alanda yapılacak iyileştirici d¼zenlemeler için kaynaklık edeceği d¼ř¼n¼lmektedir.

¼lyak ve Eğitim

¼lyak hastalığı, tahıl grubu gıdaların sebep olduğu bir hastalıktır (Keller, 2003). Bu hastalığın tedavisi glutensiz diyet yapmak ve bunu s¼rd¼rmektir (Hadjivassiliou vd., 2015). ¼lyak hastalığının g¼r¼lme sıklığı ile alakalı çalışmalar son yıllarda artış

göstermektedir. Ertekin vd. (2007), 6-17 yaş grubu ile Erzurum'da yürüttüğü çalışmada 1263 çocukta 1:115 çölyak hastalığı sıklığı olduğu yönünde sonuçlara ulaşmıştır. Demirçeken vd. (2011) benzer bir araştırma ile 1000 çocukta %0,9 çölyak sıklığı tespitinde bulunmuştur. Harmancı (2008) yaptığı çalışmada Türkiye'de tahmini 700.000 çölyaklı birey bulunduğunu, bunun da dönemin nüfusuna oranla %1'e denk geldiğini ifade etmiştir. Bununla beraber tanı koyulan hasta sayısını, o dönem için 10000 civarında olarak ifade etmektedir. McAllister (2019), farklı toplumlarda toplam nüfusun %0,3'ü ile %1'i arasında çölyaklı birey bulunduğunu ifade etmiştir. Benzer olarak ülkemizde yapılan kapsamlı bir araştırma, 63 il ve 139 okulda 20190 öğrenci ile gerçekleştirilmiş ve çölyak sıklığı %0,47 olarak bulunmuştur (Dalgıç vd., 2011). Çölyak üzerine gerçekleştirilen araştırmalar genel olarak sağlık bilimleri alanında gerçekleştirilmiş olup, kişilerin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını ölçen araştırmalar oldukça sınırlıdır.

Sarı vd. (2018) araştırmasında, ilkökul düzeyi çölyaklı öğrencilerin sosyo biyolojik ihtiyaçları üzerine çalışma yürütmüştür. Araştırma ile okul yöneticilerinin çölyak hastalığına ilişkin yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığı, öğretmenlerin ve yardımcı personelin farkındalık düzeyini artıracak çalışmaların gerekli olduğu ifade edilmiştir. Çölyak hastalığı bulunan kişilerin ömür boyu glutensiz diyet uygulama mecburiyetleri, beslenme gereksinimleri gibi temel sorunlar ile beraber sosyal sorunlar da yaşadığı görülmektedir (Kourner, 2013). Okullarda yemek faaliyetleri dâhil olmak üzere, öğrenci etkinliklerinin bir arada yürütülmesi, çölyaklı bireyler için duygusal ve psikolojik anlamda zorluklar yaratmaktadır. Çölyaklı bireylerin beslenme ihtiyaçlarını gidermek adına arkadaşlarından uzaklaşması, onların sosyal anlamda yalnızlaşmasını ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum dışlanma ve acıma duygularını hissettirerek, kişileri gluten diyetlerine karşı isteksizliğe itebilmektedir (Wagner vd., 2008). Öğrencilerin çölyak diyetlerine uymaması, sağlık problemlerinin devam etmesine neden olmakta ve ebeveynlerini zor durumda bırakmaktadır.

Çölyak hastalığı bulunan öğrencilerin yalnızca bir sağlık problemi yaşadıkları bakış açısından ayrılarak onların ve ailelerinin yaşadıkları sosyal, psikolojik ve akademik problemlerin belirlenmesi önemlidir. Çölyaklı öğrencilerin, akran kabulünde problem yaşadıkları, yalnızlaşma, dışlanma gibi durumlarla karşılaştıkları, bu durumların da psikolojik açıdan etki yarattığı bilinmektedir. Çölyaklı öğrencilerin ebeveynleri, okul yöneticilerine çözüm beklentisi içerisinde taleplerini iletmektedir. Eğitim içerisinde yer alan, diğer dezavantajlı gruplar için yapılan düzenlemelere benzer bir çerçevenin, çölyak hastalığı için bulunmaması talepleri çözümsüz bırakmaktadır. Okullarda eğitim gören çölyaklı öğrencilerin kendilerini rahat ve mutlu hissetmesi, sosyal bağlantılarının kuvvetlendirilmesi ve çölyak hastalığına dair olumsuz duygularının azaltılması

nemli bir kazanım olacaktır. Özellikle eğitim çağında bulunan yağ grubunun etkili bir planlama dhiline ele alınması gereklidir. Bu anlamda hazırlanmış olan, eğitim yöneticilerine yol haritası sunacak yapılandırılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırmanın amacı, lyaklı öğrencilerin ve ebeveynlerinin, yaşadıkları problemler ile beklentilerinin analiz edilmesidir. Araştırma ile çocukların, ailelerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin, lyak hastalđı bulunan öğrencilere dair yaşanılan problemler ve beklentilere ilişkin fikir sahibi olmalarına olanak sağlanacaktır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda yaşanan sorunların yönetilmesi için öneriler sunulacaktır. Bu amaçla aşağdaki sorulara yanıt aranacaktır.

- Çölyak hastalđı bulunan öğrencilerin eğitim ortamlarında yaşadıkları problemler nelerdir?
- Çölyak hastalđı bulunan öğrencilerin problemlerinin azaltılması adına beklentileri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında detaylı bilgi sunulmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın amacı, lyak hastalđı bulunan öğrencilerin eğitim süreçlerinde yařadđđ sorunları belirlemek ve bu sorunların yönetilmesi adına geliştirilebilecek uygulamalar konusunda alana katkı sunmaktır. Bu doğrultuda, lyaklı öğrencilerin okul ortamında ihtiyaçlarını karşılamada yařadđđ sorunların belirlenmesi ve beklentilerinin incelenmesi adına vaka çalışması yöntemi desen olarak belirlenmiştir. Bu yöntem, "Güncel bir olgunun kendi yaşam alanı içerisinde çalışan, var olduğu alanda içerikler arası sınırların kesin hatlarıyla belirlenemediđđ ve birden fazla veri kaynağı bulunan durumlarda yöntem olarak değerlendirilen görgül bir araştırma yöntemidir." şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2008). Bu alışma kapsamında "lyaklı öğrencinin eğitim ortamlarında yařadđđ problemler nelerdir? Problemlerinin azaltılması adına beklentileri nelerdir?" soruları derinlemesine arařtırılacađđ için Vaka alışması yöntemi tercih edilmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesi adına öncelikle İstanbul-Tuzla İlçe Millî Eğitim Mdrlđđ tarafından, Tuzla ilçesinde eğitim veren okullardan, lyak tanısı bulunan öğrencilerin belirlenmesi istemiştir. Okulların tespit çalışmaları sonrası bilgiler ile mill eğitim mdrlđđne ulaştırılmıştır. Resm kayıtlar Tuzla ilçesinde yaklaşık 60 bin öğrencinin bulunduđđunu göstermektedir. Gelen verilerle lyak tanısı

olan 14 öğrenci bulunduğu belirlenmiştir. 14 öğrencinin okul kademesi belirlenerek maksimum çeşitlilik örnekleme ile her kademedeki gönüllülük esasına dayalı olarak iki, toplamda 6 öğrenci seçkisiz olarak belirlenmiştir. Maksimum örneklemede amaç küçük grupla yapılan çalışmalarda çeşitliliği maksimum düzeyde yansıtmaktır (Patton, 1987). İlkokul kademesinde velisinin gönüllülüğü bulunan bir öğrenciye ulaşılması sonucunda 5 öğrenci ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın katılımcılarını, İstanbul ili Tuzla merkezinde ilkökuller, ortaokuller ve lise kademelerinde eğitim gören çölyak tanısı bulunan 5 öğrenci ile o öğrencilerin velileri ve sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Öğrencilerin küçük yaş grubunda bulunması gerekçesi ile aile gözlemi ve öğretmen gözlemi konunun tanımlanması için önem taşımaktadır. Tuzla ilçesinde çölyak tanısı almış olan öğrencilere ilişkin veriler ile katılımcılara ilişkin detaylar ve frekans bilgileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcı Bilgileri

		N
İlçede eğitim görmekte olan çölyak tanılı öğrencilerin cinsiyetleri	Kız	10
	Erkek	4
İlçede eğitim görmekte olan çölyak tanılı öğrencilerin buldukları okul kademeleri	İlkokul	4
	Ortaokul	3
	Lise	7
Toplam		14
<i>Çalışma Grubu Verileri:</i>		
Öğrenci cinsiyetleri	Kız	3
	Erkek	2
Öğrencilerin buldukları okul kademesi	İlkokul	1
	Ortaokul	2
	Lise	2
Öğrencilerin çölyak tanısı alma yaşları	1 Yaş	1
	7 Yaş	1
	9 Yaş	1
	11 Yaş	2

Öğrenci velilerinin cinsiyetleri	Kadın	4
	Erkek	1
Öğrenci velilerinin meslekleri	alışmıyor	3
	Mali m¼řavir	1
	Okul Servisi	1
	Hostesi	
Öğrenci velilerinin yaş bilgileri	30	1
	36	1
	40	1
	42	1
	49	1
Öğretmen branşları	Sınıf ğretmeni	1
	İngilizce	1
	ocuk Gelişimi	1
	Matematik	2
Toplam		5

Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak ¼lyaklı öğrencilerin yařadđđ problemleri ve beklentilerini belirlemek adına yarı yapılandırılmış g¼r¼řme formu oluşturulmuştur. G¼r¼řme formunda yer alan soruların ğrenci, veli ve öğretmenlere y¼neltilmesi sebebi ile farklılaştırılarak araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış g¼r¼řme formu oluşturulmuştur. Hazırlanan g¼r¼řme formları, nitel araştırma y¼ntemlerinde deneyimleri bulunan iki uzman tarafından incelenmiş, alınan d¼n¼tler doğrultusunda kullanılan ifadeler için d¼zenleme yapılmıştır. D¼zenleme sonrası tekrar uzman g¼r¼ř¼ne başvurulmuş ve kullanılabilirlik y¼n¼nde g¼r¼ř alınmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış g¼r¼řme formu ile katılımcı g¼r¼řmeleri tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

G¼r¼řmeler y¼z y¼ze gerekleştirilmif olup katılımcıların izni d¼hilinde g¼r¼řme ses kayıtları alınmıştır. G¼r¼řmeler yaklaşık olarak 30-40 dakika s¼rm¼řt¼r. G¼r¼řmelerin ¼z¼mlenmesi öncesinde her katılımcıya bir kod verilmiştir. Alınan ses kayıtlarının ¼z¼mlenmesi ve g¼r¼řme esnasında alınan notlar ile g¼r¼řme formunda y¼neltilen soruların yanıtları yazılı h¼le getirilmifdir. Deşifre edilen ses kayıtları 43 sayfalık bir metin oluşturmuştur. Elde edilen metin araştırmacılar tarafından iki defa

okunmuştur. Verilen yanıtlardaki benzerlikler belirlenerek davranışsal kodlar çıkarılmıştır. Betimsel analiz yöntemi kullanılması dolayısıyla ana temalar olan sorunlar ve beklentiler başlıkları altında kodlar gruplanmıştır. Kategoriler ve alt temalar ise ulaşılan kodlar doğrultusunda belirlenmiştir. Belirleme işlemi sonrası nitel çözümleme deneyimine sahip bir araştırmacıdan uzman görüşü alınmıştır. Uzman değerlendirmeleri doğrultusunda gerekli görülen düzeltmeler tamamlanarak tekrar değerlendirilmesi adına farklı bir uzmandan görüş talep edilmiştir. Yapılan bu işlemler ile araştırmanın tutarlılık ve aktarılabirlik düzeyinin artırılması amaçlanmıştır. Görüşler doğrultusunda son düzeltmeler yapılarak araştırma bulguları oluşturulmuştur.

Etik Kurul İzni

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Etik Kuruluna başvuru gerçekleştirilerek 2022/05-02 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde çölyak hastalığı bulunan öğrenci tespit çalışmalarına ilişkin nicel veriler ve nitel çözümlenmeler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Çölyak Hastalığı Bulunan Öğrencilere Dair Tespitlere İlişkin Bulgular

Okullarda yürütülen çölyak hastalığı tanısı bulunan öğrencilere ilişkin tespit çalışmalarında 58070 öğrencisi bulunan İstanbul ili Tuzla ilçesinde 14 çölyak tanısı olan öğrenci olduğu belirlenmiştir. Bu veri istatistiki olarak %0.025 oranına karşılık gelmektedir. Tanı alan öğrencilerin 10’u kız öğrenci iken 4’ü erkek öğrenci olarak tespit edilmiştir. Bir diğer bulgu ise 14 öğrencinin 7’sinin lise kademesinde eğitim görmekte olduğudur.

Görüşme gerçekleştirilen 5 öğrencinin çölyak tanısı alma yaşları sırasıyla 1, 7, 9, 11,11 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. 7 yaşında çölyak tanısı alan öğrencinin farklı sağlık problemleri dolayısıyla uzun yıllardır hastane takibinde olduğu bilgisi velisi tarafından aktarılmıştır. Buradan hareketle tanı süreçlerinin genel olarak erken ergenlik dönemi olarak bilinen dönemde gerçekleştiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 2*¼lyak Hastalığı Bulunan ¼đrencilerin Yaşadıkları Problemlere İlişkin Bulgular*

TEMA	ALT TEMA	KOD
Eğitim S¼reçlerinde Yaşanan Problemler	Akademik	Devamsızlık
		Dikkat dağınıklığı/odaklanma problemi
		Problem Yaşamıyor
	Sosyal	Ortak etkinliklere katılamamak
		ekingenlik
		Açıklama yapma ihtiyacı
	Psikolojik	Dışlanma
		Problem Yaşamıyor
		Tepkisellik
		Öz güven eksikliği
		Duygusallık
		Üzüntü
Sağlık	Öfke	
	İçe Kapanma	
	Problem Yaşamıyor	
	Bağırsak Enfeksiyonu	
	Mide Bulantısı	
		Şiddetli Açlık Hissi
		Gelişim Problemi
		Sık hastalanma
		Problem Yaşamıyor

Eğitim s¼reçlerinde yaşanan problemler incelendiğinde, d¼rt alt tema belirlenmiştir. Bu alt temalar akademik problemler, sosyal problemler, psikolojik problemler ve sağlık problemleri şeklinde isimlendirilmiştir. Akademik problemler alt boyutunda ¼đrencilerin büyük oranda problem yaşamadıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

“¼đrencinin seviyesi iyi olduğu için derslerini etkilemiyor. (T1)”

“Hastalık derslerimi etkilemiyor. (Ö2)”

“Derslerim için herhangi bir etkisi yok. (Ö3)”

Derslere devam edilmesinde ve dikkat problemlerine ilişkin problemler bazı öğrenciler için yaşanan problem olarak belirtilmiştir.

“Atakları olduğunda okula gelemiyor. Mide bulantısı ve kusma gibi devam eden problemler dolayısıyla okula devamı etkileniyor. (V1)”

“Dikkatini etkilediğini düşünüyorum. (V4)”

Sosyal problemler alt temasında öğrencilerin problem yaşamadığını işaret eden çok sayıda ifade bulunmaktadır. Yaşanan problemler açısından en sık kullanılan ifade ortak etkinliklere katılmamak olmuştur.

“Ergenlik düzeyinde bir öğrenci dışarıda arkadaşlarıyla buluşmak vakit geçirmek istiyor. Fakat çölyak bu durum için engel yaratıyor. (V3)”

Dışlanma, çekingenlik ve açıklama yapma ihtiyacı hissetme gibi kodlar ile belirtilen yanıtlar da mevcuttur.

“Arkadaşlarım glutensiz yiyeceklerimden istediklerinde hayır demeye çekiniyorum ve bu durumda yiyeceklerim benim için yeterli olmuyor. (Ö4)”

“İlkokulda kimse bilmediği için bulaşıcı hastalık sanıldı çölyak. Çocuğum arkadaşlarına sürekli açıklama yapma durumunda kaldı. Bu sebepten dolayı arkadaşlarından uzak kalma sorunu yaşadı. (V2)”

Psikolojik problemler alt temasında yine benzer olarak problem yaşanmadığına dair yanıtlar sıklıkla verilmiştir. Bununla beraber içe kapanma, üzüntü ve tepkisellik yaşanan psikolojik problemler olarak belirlenmiştir.

“Başlangıçta daha çocuksu davranma, içe kapanıklık gibi gözlemlerim olmuştu. (V3)”

“Arkadaşlarımla beraber yemek paylaşımı yapamamak beni üzüyor. (Ö5)”

“Çok fazla hastalıkla uğraştı, çocukluğundan bu yana bazen bu duruma neden benim başıma geldi, diye düşünebiliyor ve dikkat etmesi gerekenin tersine davranabiliyor. Tepki gösteriyor. (V5)”

Sağlık problemleri olarak öğrencilerin yaşamış olduğu gelişim problemi hem öğretmenler hem veliler tarafından dile getirilmiştir.

“Öğrenci lise 1’e başladığında çok kısaydı ama sonra düzeldi, şu an çok bir problem yok (T3)”

“Ben çocuğumda ilk olarak büyüme problemi gördüğümde, şüphelenerek doktora götürdüm. O tespitimle tahliller, kontroller yapıldı ve çölyak tanısı konuldu. (V4)”

Bağırsak enfeksiyonu, mide bulantısı, sık hastalanma ve şiddetli açlık hissi yaşanan problemlere dair verilen diğer yanıtlar olmuştur.

“Atakları olduğunda okula gelemiyor. Mide bulantısı ve kusma yapıyor. Genelde bağırsak problemleri yaşıyor. Bağırsak enfeksiyonları. (V1).”

“Çok ciddi acıkma problemi yaşayabiliyor. Bir defa yemeğini getirdiğimde çok acıkmıştı ve yemeğini nasıl yediğini anlatamam. (V5)”

Çölyak bir hastalık olmasına karşın dikkat ettiği için sağlık problemi yaşamadığını ifade eden katılımcılar olmuştur.

“Dikkat ettiğim için problem yaşamıyorum. (Ö2)”

Tablo 3

Çölyak Hastalığı Bulunan Öğrencilerin Eğitim Süreçlerine Yönelik Beklentilere İlişkin Bulgular

TEMA	ALT TEMA	KOD	
Eğitim Süreçlerinde Beklentiler	Öğretmenlerden Beklentiler	Anlayışlı olmak	
		Sınıfa yönelik bilgilendirme	
		Sınıf içi ödüllendirmelerde hassasiyet	
			Herhangi bir beklenti mevcut değil
	Okul Yönetimlerinden Beklentiler		Anlayışlı olmak
			Kantinlere yönelik düzenleme
			Öğle yemeğine ilişkin düzenleme
			Öğrencinin takibinin sağlanması
			Herhangi bir beklenti mevcut değil
	Okul Dışı Yönetimlerden Beklentiler		Bilinçlendirme Çalışmaları
		Kantinlere yönelik düzenleme	
		Vitamin ve ilaç alımlarının raporla sağlanması	
		Glutensiz gıda satışı olan restoranların artırılması	
		Erken teşhis ve tedaviye dönük uygulamalar	
		Devletin maddi desteğinin artırılması	
		Sportif etkinlik fırsatlarının yaratılması	
	Glutensiz ürünlerin ucuzlatılması		
	Glutensiz ürün satılan marketlerin artırılması		

Eğitim süreçlerinde çölyaklı öğrencilere dair beklentiler incelendiğinde üç farklı temaya ulaşılmıştır. Bu temalar öğretmenlerden beklentiler, okul yönetiminden beklentiler ve okul dışı yönetimlerden beklentiler şeklinde oluşturulmuştur. Öğretmenlerden beklentiler incelendiğinde anlayışlı olmak, sınıfa yönelik bilgilendirme ve sınıf içi ödüllendirmelerde hassasiyet konularında beklentiler olduğu bulunmuştur.

“İlkokulda öğretmenimiz bu konuda çok duyarlı davranmıştı. Ortaokulda bu o kadar yok. Sınıf içi bilgilendirme yapılması faydalı olur. Sınıf içi ödüllendirmelerde öğrencinin bu hastalığına ilişkin dikkat edilmesini de bekliyoruz. (V5)”

“Öğretmenlerimizin konuşması anlatması yeterli olur farklı bir beklentim yok öğretmenlerimden. (Ö4)”

“Genelde sınıfta yapılan etkinliklerde verilen ödüller pastalar hep glutenli. Bu konuda hassas davranılabilir. (V3)”

Görüşme gerçekleştirilen bazı katılımcılar ise öğretmenlere dair herhangi bir beklenti içinde olmadıklarını onların bu konuda yapacakları bir eylemin bulunmadığına dair yanıtlar almıştır.

“Öğretmenlerin yapabileceği bir şey yok. Bu sadece beslenme hastalığı. (V2)”

Okul yönetiminden beklentiler incelendiğinde sıklıkla okul kantinlerine yönelik bir düzenleme ihtiyacı bulunduğu ifade edilmiştir.

“Kantinler için bir şey yapılabilir. Mesela havalar ısındığında yaza doğru glutensiz dondurmalarından getirilebilir. (Ö3)”

“Okul kantinlerine müdahale edilmesini bekleriz. (T2)”

Okul yönetimlerinin çölyaklı öğrencilerin takibini yapılmasını önemli gören ve bunun gerçekleştirildiğini ifade eden yanıtlar mevcuttur.

“Öğrencimizi 9. sınıftan bu yana okul idaresi ile takip ediyoruz. Velisi de çok bilinçli. Biz de ihtiyaç durumunda destek sunuyoruz. (T3)”

Okul yönetimlerinin bu anlamda üstüne düşen sorumlulukları yerine getirdiğini veya bu anlamda okul idaresinin yapabileceği herhangi bir eylem bulunmadığını belirten yanıtlar verilmiştir.

“Çölyaklı öğrenci sayısı çok az. Sayı çoğalırda ancak bir şey yapabilirler. Bizim beklentimiz yok. (V3)”

“Okul idaresinin yapabileceği bir şey yok. (V2)”

Okul dışı yönetimlerden beklentiler alt temasında verilen yanıtlar incelendiğinde bilinçlendirme çalışmalarının önemli görüldüğü anlaşılmaktadır.

“st yönetimlerce bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. (T1)”

Glutensiz rn satılan marketlerin artırılması beklentisi, ulaŐılabirliđin artırılması adına bir taleptir.

“Yaygın olan marketlerde lyak bölümlerinin oluşturulması fayda sağlayacaktır diye düşünüyorum. (T3)”

Sıklıkla verilen bir diğer yanıt ise glutensiz ürünlerin ucuzlatılması Şeklinde olmuştur.

“rnler çok pahalı onları ucuzlatsalar güzel olur. (5)”

Tablo 4

Çölyak Hastalığına Yönelik Genel Beklentilere İlişkin Bulgular

TEMA	ALT TEMA	KOD	
Genel Beklentiler	Farkındalık alıŐmaları	Bilinçlendirme alıŐmaları	
	ürünlere UlaŐılabirlik	Glutensiz rn satılan marketlerin artırılması	
		Kantinlere yönelik düzenleme	
		öğle yemeğine ilişkin düzenleme	
	Glutensiz gıda satışı olan restoranların artırılması		
	Ekonomik Destekler	Devletin maddi desteğinin artırılması	
		Vitamin ve ilaç alımlarının raporla sağlanması	
		Sportif etkinlik fırsatlarının yaratılması	
		Glutensiz rnlerin ucuzlatılması	
		Erken teşhis ve tedaviye dönük uygulamalar	

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda kişilerin beklentilerine dair görüşleri analiz edilerek üç alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalar farkındalık çalışmaları, ürünlere ulaŐılabirlik ve ekonomik destekler Şeklinde isimlendirilmiştir. Farkındalık alıŐmaları alt teması öğrencilerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve toplumun bilinçlendirilmesi adına yapılacak çalışmaları işaret etmektedir.

“Daha çok ürünler hakkında, hastalık hakkında duyarlılık ve bilgilendirme bekliyoruz. Otizm de vs. olduğu gibi toplumu bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı. (V1)”

“Bilgilendirme yapılmalı ama sadece video veya görselle değil. Uygulamaya dönük etkileşimli ve etkili yöntemler kullanılmalı. (T4)”

Ürünlere ulaşılabilirlik alt temasında kantinlere yönelik düzenleme beklentisi içerisinde olduğu hatta bazı öğrencilerin bu anlamda liste çalışması yaparak okul yöneticileri ile paylaştığı ifade edilmiştir.

“Öğrencimiz bir liste oluşturarak okul müdürü ile paylaştı. Kantinde neler olmasını talep ettiğine dair bir liste bu. Bu anlamda destek bekliyoruz. (V4)”

Glutensiz ürün satılan marketlerin artırılması önemli görülmektedir. Böylelikle ürünlerin ucuzlayacağına dair bir inançta taşınmaktadır.

“Marketlere daha çok ürün getirilebilir. Bazı marketlerde özel bölümler var bu market sayıları artabilir, diğer marketlerde benzerini yapabilir. (Ö3)”

Ekonomik destekler alt temasında devletin maddi desteğinin artırılması özellikle vurgulanmıştır. Hâlihazırda devlet desteğinin bulunduğu fakat bu desteğin çok sınırlı malzeme alınabilmesine olanak sağladığı aktarılmıştır.

“Çölyak ürünleri çok pahalı. Devletin verdiği destek yeterli gelmiyor. Artırılmasını isteriz. (V5)”

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, öğrenci, veli ve öğretmen görüşlerinin benzerlik taşıdığı görülmüştür. Çölyak hastalığının tanınması, özellikle gelişim problemi yaşatması dolayısıyla genel olarak çocukluk yaşlarında olmaktadır. Bu nedenle aileler, çocuklarının yaşadıkları problemleri, onlarla birlikte yaşamakta ve hissetmektedir. Katılımcı olarak seçilen öğretmenlerin, çölyaklı öğrencilerin sınıf öğretmeni olmasından hareketle, öğretmenin öğrenci ve velisi ile iyi iletişim kurduğu, hastalığa ilişkin bilgi sahibi olduğu, öğrencinin sorunları ve beklentilerinden haberdar olduğu anlamı çıkarılabilir. Çölyaklı olmanın akademik olarak büyük problem yaratmadığı ancak yalnızca bir sağlık problemi değil sosyal ve psikolojik problemlere zemin hazırlayan bir unsur olduğu ifade edilebilir. Eğitimcilere dönük olarak çok sayıda beklenti taşıdıkları bulgulardan anlaşılmaktadır. Bununla beraber kamusal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu da çok boyutlu olarak aktarılmıştır.

Tartışma

Çölyak hastalığı kronik bir sindirim sistemi problemi olarak nitelendirilir. Hastalığın süreğen olması bireylerin yıllar boyunca beslenmelerine hassasiyet göster-

melerini zorunlu kılmaktadır. Hastalığın yarattığı problemlerin önüne geçilebilmesi ancak uygulanacak özel diyet programları ile mümkündür. Her yaşta gör¼lebilen bu hastalığın tespit ve tanısı sağlık kuruluşlarınca yapılmaktadır. Hastalığın sıklıkla gör¼len belirtilerinden birinin büyüme ve gelişim problemleri olması, ergenlik dönemi olarak ifade edilen büyüme ve gelişimin hızlı olduğu çağda kişilerin ş¼phe duymasını kolaylaştırmaktadır. Ergenlik dönemi içerisinde bireyin başta ailesi olmak üzere öğretmenleri, arkadaşları ve kendisi bu hastalığın bilincinde olarak kendilerine yönelik ş¼phe geliştirebilmektedirler.

Bu bölümde araştırma, literatürde yer alan diğer araştırmalar ile karşılaştırılmıştır. Literatürde eğitim alanında, ç¼lyak hastalığına yönelik az sayıda araştırma olması sebebi ile karşılaştırma imkânı bulunan bulguların bu bölümde analiz edilmesi sağlanmış, diğer bulgular ise doğrudan sonuç bölümünde analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarında ilk olarak İstanbul ili Tuzla ilçesinde ç¼lyak tanısı aldığı belirlenen 14 öğrencinin dağılımı incelenmiştir. 14 öğrencinin 10'unun kız öğrenci olduğu gör¼lmektedir. Okul kademesi olarak ise 4'ünün ilkokul, 3'ünün ortaokul, 7'sinin ise lise döneminde eğitimine devam ettiği belirlenmiştir. Bu çalışmada kız öğrencilerin erkeklerden daha yüksek sayıda olduğu gör¼lmektedir. Yıldız (2011) hastanede ç¼lyak hastalarına ilişkin tanı testi etkililiği ölçümü için yaptığı çalışmada yaşları 1-18 arasında olan 33 erkek 57 kız ile çalışmasını yürütmüştür. Ertürk Beyter (2021) çocuklarda glutensiz diyete uyumu inceleyen çalışmasında 31 kız 19 erkek ile çalışma yürütmüştür. Kuloğlu (2014) ç¼lyak hastalığının kadınlarda erkeklerden daha sıklıkla gör¼ldüğünü ifade etmektedir. Riznik ve diğerlerinin (2021) Orta Avrupa'da 653 çocuk ç¼lyak hastası ile gerçekleştirdiği çalışma örnekleminin %63,9'u kız çocuklarıdır. Balamtekin vd. (2010) tarafından yapılan çalışmada 220 kişinin 134'ünün kız oluşu benzer yönde bir bulgu olarak sunulabilir. Bu anlamda araştırma bulguları literatürle paralel yönde bulunmuştur. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran ç¼lyak hastalığında daha semptomatik olması bu durumun açıklaması olarak sunulabilir (Quintero vd., 2012; Ciacci vd., 1995). Okul kademesi sınıflaması açısından birebir karşılayan araştırmaya rastlanmamasına karşın Özata Abanoz (2021) araştırmasında %66,7 oranında 5 ve 14 yaş aralığında tanı alındığını ifade etmektedir. Tanıların bu yaşlarda alınması semptomların kendini göstermeye başlaması, hastalığa karşı farkındalık oluşması gibi sebeplerle açıklanabilir.

Ç¼lyaklı öğrencilerin eğitim süreçlerinde yaşadıkları problemler incelendiğinde akademik anlamda genel olarak problem yaşamadıkları, ç¼lyak hastalığı atak dönemleri daha ağır geçen öğrenciler için okula devamsızlık yapmalarına neden olduğu, bazı öğrenciler için tedavi almalarının ardından dikkat dağınlıklığı ile karşılaşabildikleri, odaklanma problemi yaratabildiği gibi bulgulara ulaşılmıştır. Sosyal açıdan ortak et-

kinliklere katılamamak en çok dile getirilen problem olmuştur. Ayrıca çekingenlik, açıklama yapma ihtiyacı ve dışlanma problemleri de ifade edilenler arasındadır. Psikolojik açıdan daha sıklıkla problem yaşanmadığı dile getirilmesiyle beraber üzüntü ve içe kapanma ifadeler arasında yer almaktadır. Sağlık problemleri açısından ise gelişim problemleri en sık dile getirilen problem olmuştur. Bu araştırma ile benzer olarak Gülten (2021) araştırmasında kişilerin ilk tanı alma süreçlerinde üzüntü duyduklarına ilişkin yanıtlar aldığını belirtmiştir. Akkaya (2014) çölyak hastalığı bulunanların anksiyete, depresyon ve yaşam kalitesi açısından incelendiği araştırmasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Sosyal açıdan bakıldığında Sarı vd. (2018) çölyak hastalığının yalnızca bir sağlık problem olmadığını, sosyal problemler yarattığını araştırma sonuçlarında belirtmektedir. Hastalığın kabulünde en zorlanan grup olan 12-17 yaş ergenlerin hastalığa karşı öfke ve kızgınlıkla sosyal ortamlarda yemek yeme, gezmeye sırasında diyetlerini bozdukları gözlemlenmektedir (Mearin, 2007).

Sonuç

Çölyak hastalığı bulunan öğrencilerin yaşadığı problemlere yönelik bulgular ve tartışma değerlendirildiğinde sonuç olarak öğrencilerin birbirlerinden farklı sağlık problemleri yaşadıkları görülmektedir. Bunun gerekçesi, çölyak hastalığının kişiden kişiye farklı etkiler yaratması ile ifade edilebilir. Akademik anlamda hastalanma sıklığına paralel olarak okul devamsızlığına sebep olması, tedavi ve diyetin getirdiği dikkat dağınıklığı ve odaklanma problemleri yaratabildiği belirlenmiştir. Sosyal anlamda glutensiz diyetin getirdiği sınırlamalar ile bireyler sosyal yaşantılarından ödün verebilmekte, bununla beraber dışlanma ve yalnızlaşma problemleri yaşayabilmektedir. Psikolojik anlamda bireylerin çok bilinmeyen bir hastalığa sahip olmanın yarattığı etki ile üzüntü ve içe kapanma yaşayabildikleri sonucu ifade edilebilir. Tüm bu değerlendirmeler ile beraber eğitim süreçlerinde yaşanan problemler temasının tüm alt temalarında problem yaşanmadığına dair birçok yanıt verildiği görülmüştür. Bu durumun gerekçesi çölyak hastalığının kişilerin öz denetimlerini, bilgi ve farkındalık seviyelerini artırmalarını mecbur kılması ve alternatifler üreten, problemlere çözüm bulma özelliklerinin güçlenmesi ile açıklanabilir. Akademik anlamda problem yaşanmadığına dair sıklıkla verilen yanıtlar yine erken yaşta yaşanan hastalıkların öğrencilere getirdiği olgunlaşma ile açıklanabilir.

Eğitim süreçlerindeki beklentiler; öğretmenlerden beklentiler, okul yönetimlerinden beklentiler, okul dışı yönetimlerden beklentiler alt temalarından oluşturulmuştur. Öğretmenlerden beklentiler, anlayışlı olmak, sınıfın bilgilendirilmesi, sınıf içi ödüllendirilmelerde hassasiyet şeklinde ifade edilmiştir. Bazı cevaplar ise öğretmenlerden beklentisi olmadığını ifade etmektedir. Öğretmenlerin sınıfa yönelik bilgi vermesi, öğrencinin arkadaşlarını bilinçlendirmesi çölyaklı öğrencinin sınıf içinde

karşılaşacağı sosyal problemlerin önüne geçilmesini sağlayacaktır. İlkokul kademesinde çok fazla sorun olmayan bu durum, ortaokul kademesi itibarıyla derse giren öğretmen sayısının artmasıyla öğrenciler ve velileri için bir sorun hâline gelmektedir. Bu sorunun önüne geçilmesi için yapılandırılmış bir bilgilendirme programının uygulanması faydalı olacaktır. ¼lyaklı öğrencinin bilincinde olan ve anlayış gösteren öğretmen, öğrencisinin ihtiyaçlarını bilen bir yaklaşım göstererek, öğrencinin gruptan dışlanması, yalnızlaşmasına ve psikolojik anlamda olumsuz duygular hissetmesine engel olacaktır.

Okul yönetiminden beklentiler incelendiğinde, kantinlere yönelik düzenleme sıklıkla verilen yanıt olmuştur. Öğle yemeğine ilişkin beklentiler yine benzer y¼nde bir düzenleme ihtiyacı olarak değerlendirilebilir. Öğrencilerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi anlamında bir beklenti içinde oldukları, bu yönde bir eksiklik gördükleri ortaya çıkmaktadır. Özellikle öğrenci velilerinin bu konuda beklenti içinde oldukları ve okul yönetimlerinden talepte buldukları görüşmeler ile belirlenmiştir. Bu durum okullara yönelik belli standartların oluşturulması gerekliliğini de göz önüne çıkarılmaktadır.

Okul dışı yönetimlerden beklentiler incelendiğinde, genel bilinçlendirme çalışmaları, glutensiz ürün satılan market sayısının çoğaltılması ve devletin maddi desteğinin artırılması sıklıkla belirtilen beklentiler olmuştur. Yine glutensiz ürünlerin ucuzlatılması ve vitamin/ilaç desteğinin raporla sağlanması beklentisi maddi anlamda değerlendirilebilecek beklentilerdir. Sonuçlardan hareketle ç¼lyaklı öğrenciler için beklentilerine yönelik olarak ç¼lyaklı bireylerin genel olarak toplumun bilinçlendirilmesinin faydalı olacağını düşündükleri, yaşam standartları konusunda ise imkânların artırılmasını bekledikleri söylenebilir. Hastalığıya ilişkin kendi bilinç düzeylerinin yüksek olduğu gözlemlenen öğrenci ve ebeveynlerinin açıklama yapma ihtiyaçlarının ortadan kaldırılması ve belirtileri anlamında sinsi olabilen bir hastalık olan ç¼lyak hastalığını yaşayan başka bireylerinde olabileceği ihtimali ile bilinçlendirme çalışmalarına önem verdikleri gözlemlenmiştir.

Genel beklentiler ise ç¼lyaklı bireylerin yaşadığı problemlerin ve beklentilerin, yalnızca eğitim süreçleri bazında ele alınmasının, onlara sunulacak katkıyı azaltacağı düşün¼lerek oluşturulmuştur. Genel beklentilerin, bilinçlendirme çalışmaları, ür¼nlere ulaşılabilirlik ve ekonomik destekler alt temalarından oluştuğu belirlenmiştir. Ür¼nlere ulaşılabilirlik konusu beklentilerin büyük bir kısmını oluşurmaktadır. Bu durum özellikle ç¼lyaklı bireylerin ve ebeveynlerinin gıdalara ulaşım konusunda bir standart istediklerini göstermektedir. Toplumdan farklı olmak değil aksine toplumun genel olarak ulaştığı koşullara, aynı onlar gibi ve onlar kadar ulaşmak beklentisinin ön plana çıktığını ifade edebiliriz.

Bilinçlendirme çalışmalarına dair verilen yanıtlar ikinci sırada gelmektedir. Buradaki bilinçlendirme çalışmaları çölyaklı bireylerin hastalığa ilişkin bilgilendirilmeleri, psikolojik anlamda güçlendirilmesi veya teknik bilgilerle donatılması anlamında değildir. Çölyaklı bireyin çevresine sunulacak eğitimler ile çevrenin bilinçlendirilmesini sağlamak ve hastalığı bulunan bireylerin standart yaşam koşullarına asgari ölçüde ulaşmasını sağlamak, yaşam konforunu artırmak beklenmektedir. Bu bilinçlendirme çalışmalarının ise rafine edilmiş, planlanmış bir şekilde eğitim ortamlarında uygulanması ile ilgili beklentilerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Ekonomik desteklerde ise çölyaklı bireylerin toplumun geri kalanının temel ihtiyaçlara daha makul fiyatlardan ulaştığını göz önünde bulundurarak bu eşitsizliğin giderilmesi yönünde beklenti içinde oldukları değerlendirilebilir. Yine sağlık uygulamaları açısından vitamin ve ilaç desteği ile erken teşhis/tedaviye yönelik uygulama beklentileri, mevcut uygulamalara dair olan atıflardır. Birçok süreğen hastalıklar ve hastalıklarda, kişilerin ihtiyaçları devletin sağlık mekanizması tarafından çözülmektedir. Benzer uygulamaların geliştirilmesi talebi, çölyaklı bireylere yönelik beklenti olarak araştırma sonuçları ile ortaya konulmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, çölyaklı bireylerin güçlü bir sosyal kimliğe sahip olduğu görülmektedir. Yaşam standartları anlamında hazır olmayan kişilerin çölyaklı bireyler değil aksine çevrelerindeki kişilerin, öğretmenlerinin, okul yönetimlerinin, okulların, kantinlerin, marketlerin, ilgili kurum ve kuruluşların olduğu ifade edilebilir. Okullar içerisinde, çölyak hastalığına dair standartları oluşturulmamış bir yapının problemini çölyaklı öğrenciler ile beraber öğretmenleri çekmektedir. Okul kantininden ihtiyacını gideremeyen bir öğrencinin yaşadığı problem, akranları karşısında yaşadıkları sosyal ve psikolojik durum doğrultusunda yaşanan öğrenci mağduriyet ve eksik kalan sosyal öğrenmeler eğitim süreçleri açısından büyük bir kayıptır. Belirtilen değerlendirmeler doğrultusunda eğitimcilere, ilgili bakanlıklara ve araştırmacılara aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

Öneriler

Eğitimcilere yönelik;

- Eğitim süreçlerinde kullanılmak üzere kapsamlı bir Çölyak Farkındalık ve Destek Programı (ÇFDP) hazırlanması,
- Belirtilen ÇFDP kapsamında okul yönetimlerince çölyaklı öğrencilerin tespit edilmesinin ve takibinin sağlanması,
- Okul rehber öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri aracılığı ile çölyaklı öğrencilerin akademik, sosyal, ekonomik ihtiyaçlarının tespit edilmesi,

- Uzman doktorlardan alınacak eğitim desteği ile eğitim y¼neticilerine, ¼đretmenlere, velilere ve ¼đrencilere y¼nelik ¼lyak konusunda bilinçlendirici eğitimler planlanması,

- Eğitimlere ek olarak afiş ve broş¼r çalışmaları ile toplumun farkındalık düzeyini artıracak uygulamaların geliştirilmesi,

- FDP kapsamında okul kantinlerine y¼nelik standartların geliştirilmesi,

- ¼lyak Dostu Kantin-Glutensiz K¼şelerin okul kantinlerinde oluşturulması, ¼lyaklı bireylerin ihtiyaç duyduğu gıdaların temin edilmesinin sağlanması,

- Okul kantinlerinde farkındalık geliştirici afişlerin yer almasının sağlanması,

- ¼lyaklı ¼đrencilerin sosyalleşme imkânlarının sınırlılığı göz ¼n¼ne alınarak ¼lyaklı anne-ocuk kamplarının planlanması.

İlgili bakanlıklara y¼nelik;

- Glutensiz gıda reyonlarının bulunduğu marketlerin artırılması,

- Devletin sunduğu maddi desteğin artırılması,

- ¼lyak hastalığına ilişkin gerekli vitamin ve ilaç alımlarının sağlanması için Sağlık Bakanlığı tarafından ilaç raporunun çıkarılması ve ücretsiz sunulması adına çalışma yapılması,

- Erken teşhis ve tedaviye y¼nelik uygulamaların geliştirilmesi,

- Restoranlara ¼lyak farkındalığı kazandırılması ve uygun men¼lerin hazırlanması,

- ¼lyaklı bireylerin birbirleri ile buluşma ve sosyalleşmelerine y¼nelik fırsatların oluşturulması.

Araştırmacılara y¼nelik;

- ¼đrencilerin ¼nemli bir hastalık yaşamalarına karşın akademik, sosyal ve psikolojik anlamda sorun yaşamadığını belirten ifadelerden hareketle, ¼lyak tanısı bulunan ¼đrencilerin karakter ¼zelliklerini inceleyen bir araştırma gerçekleştirilebilir.

- Bilinçlendirme faaliyetlerine duyulan ihtiyaı g¼steren sonuçlar bağlamında ¼đretmenlerin ¼lyak hastalığına y¼nelik bilgi düzeyini ¼lme konusunda çalışılabilir.

Kaynakça

Akça, F., ve ¼zy¼rek, A. (2019). Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş ve normal çocuğa sahip ebeveynlerin problemleriyle başa çıkma y¼ntemleri, *İhlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 37-52.

- Akkaya, M. İ. (2014). *Çölyak tanılı adölesanlarda anksiyete, depresyon ve yaşam kalitesinin glutensiz diyetle ilişkisinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege üniversitesi.
- Ali, I. A., and Abdalla, M. S. (2017). Educational management, educational administration and educational leadership: definitions and general concepts, *SAS Journal of Medicine (SASJM)* <https://doi.org/10.21276/sasjm.2017.3.12.2>
- Alireisoğlu, A., Tüysüz, H., ve Yiğit, S. (2021). Uzaktan eğitim başlangıcında karşılaşılan sorunlar ve uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin öğretmen çözümleri. *Social Science Development Journal*, 6(27), 261-283.
- Balamtekin, N., Uslu, N., Baysoy, G., Usta, Y., Demir, H., Saltık-Temizel, I.N., Özen, H., Gürakan, F., and Yüce, A. (2010). The presentation of celiac disease in 220 Turkish children. *Turk J Pediatr*, 52(3), 239.
- Başaran, İ. E. (1996). *Eğitim yönetimi*. Başaran Yayın.
- Ertürk Beyter, M. (2021). *Covid-19 pandemisi sırasında çölyak hastalığı olan çocuklarda glutensiz diyetle uyumun değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış uzmanlık tezi]. Ege üniversitesi.
- Bozdoğan, S. (2018). Eğitim yönetiminde kuram ve uygulamada alternatif paradigmlar ve liderlik algısına ilişkin bir değerlendirme, *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 1(1), 52-66.
- Ciacci, C., Cirillo, M., Sollazzo, R., Savino, G., Sabbatini, F., and Mazzacca, G. (1995). Gender and clinical presentation in adult celiac disease, *Scandinavian journal of gastroenterology*, 30(11), 1077-1081.
- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim-işsizlik ve yoksulluk ilişkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 284-308.
- Çelenk, S. (2003). Okul başarısının ön koşulu: Okul aile dayanışması. *İlköğretim online*, 2 (2).
- Dalgıç, B., Sarı, S., Baştürk, B., Ensari, A., Eğritaş, O., Bükülmez, A., ... ve Turkish Celiac Study Group. (2011). Prevalence of celiac disease in healthy Turkish school children. *Official journal of the American College of Gastroenterology| ACG*, 106 (8), 1512-1517.
- Demirçeken F. G. (2011). Gluten enteropatisi klasik bir öykü ve güncel gelişmeler. *Güncel Gastroenteroloji Dergisi*, 15(1), 58-72
- Demirtaş, H., ve Güneş, H. (2002). *Eğitim yönetimi ve denetimi sözlüğü*, Anı Yayıncılık.

- Ensari, H., ve G¼nd¼z, Y. (2006). *İlköğretim okullarında y¼netim ve kalite*, Morpa K¼lt¼r Yayınları.
- Er, M. (2006). ocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *ocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49 (2), 155-168.
- Ertekin, V., Selimoğlu, M.A., K¼¼k, N., ve Okçu, N. (2007). Çölyak hastalıklı çocukların aile bireylerinde lyak hastalığı prevalansı. *G¼ncel Pediatri Dergisi*, 5 (1), 186.
- Grossman, M. (2015). The relationship between health and schooling: What's new? *Nordic Journal of Health Economics*, 3 (1), 7-17.
- G¼lten, N. (2021). *lyak tanısı almış çocukların ruhsal işleyişleri ile erken dönem anne imgesi ve anne tutumları arasındaki ilişki* [Yayınlanmamış y¼ksek lisans tezi]. İstanbul Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi.
- Hadjivassiliou, M., Sanders, D. D., and Aeschlimann, D. P. (2015). Gluten-related disorders: gluten ataxia. *Digestive Diseases*, 33 (2), 264-268.
- Halk Sağlığı Genel M¼d¼rl¼đ¼, (2017). *Okulda sağlığın korunması ve geliştirilmesi programı*. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk_ergen_db/dokumanlar/Uygulama_Klavuzu.pdf.
- Halk Sağlığı Genel M¼d¼rl¼đ¼, (2018). *'lyak hastalığı': Öğretmenlere yönelik bilgilendirme rehberi*. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Yayinlar/rehberler/Colyak_Hastaligi_Ogretmenlere_Yonelik_Bilgilendirme_Rehberi.pdf.
- Harmancı, . (2008). *Erişkin yaş grubunda lyak hastalığının klinik zellikleri* [Yayınlanmamış yan dal uzmanlık tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Harris, H. (2008). Meeting the needs of disabled children and their families: some messages from the literature. *Child Care in Practice*, 14 (4), 355-369.
- Karaca, . (2019). *Eğitim ve sağlık ilişkisi* [Yayınlanmamış y¼ksek lisans projesi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Karadağ, G. (2009). Engelli ocuğa sahip annelerin yaşadıkları g¼l¼kler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk d¼zeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8 (4), 315-322.
- Keller, K.M. (2003). Klinische symptomatik: zliakie, ein eisberg. *Monatsschr Kinderheilkd*, 151 (7), 706-714.

- Kırkıcı, K. A., Aydın, E., ve Yahşi, Ö. (2020). Öğrencilerin başarısına ve öğrenmesine yönelik öğretmen görüşleri ölçeği (ÖBÖY-ÖGÖ). *İZÜ Eğitim Dergisi*, 2 (3), 137-154
- Kırkıcı, K. A. and Yahşi Ö. (2021). The characteristics of innovative teachers: The relationship between science teachers' views on student achievement and learning and teaching motivation, *Science Education International*, 32 (1), 63-71
- Kourner, U (2013). Glutensensitivität. *Ernährungs Umschau*, 60, 519–523.
- Kuloğlu, Z. (2014). Çölyak hastalığı. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 8 (2), 105-111.
- McAllister, B. P., Williams, E., and Clarke, K. (2019). A comprehensive review of celiac disease/gluten-sensitive enteropathies. *Clinical reviews in allergy ve immunology*, 57 (2), 226-243.
- Mearin, M. L. (2007). Celiac disease among children and adolescents. *Current problems in pediatric and adolescent health care*, 37 (3), 86-105.
- Özata Abanoz, B. (2021). *Diyete uyan çölyak hastalarının yaş gruplarına göre klinik ve laboratuvar bulgularının değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış uzmanlık tezi]. T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
- Özdemir, M. (2018). *Eğitim yönetimi: Alanın temelleri ve çağdaş yönelimler*. Anı Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Sage.
- Polat, E., Yahşi, Ö. and Hopcan, S. (2020). Technology leadership in educational organizations: A systematic review. *Instructional Technology and Lifelong Learning*, 1 (2), 203-220
- Quintero, O. L., Amador-Patarroyo, M. J., Montoya-Ortiz, G., Rojas-Villarraga, A., and Anaya, J. M. (2012). Autoimmune disease and gender: plausible mechanisms for the female predominance of autoimmunity. *Journal of autoimmunity*, 38 (2-3), J109-J119.
- Riznik, P., De Leo, L., Dolinsek, J., Gyimesi, J., Klemenak, M., Koletzko, B., and Dolinsek, J. (2021). The knowledge about celiac disease among healthcare professionals and patients in Central Europe. *Journal of Pediatric Gastroenterology and Nutrition*, 72(4), 552-557.
- Sarı, P. D. H., Gökdağ, H., ve Kızılkaya, A. E. (2018). Çölyak hastalığına sahip ilköğrencilerinin okulda sosyo-biyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşa-

- dıkları problemlerin incelenmesi: bir vaka çalışması y¼ntemi. *Sosyal Politika alışmaları Dergisi*, 18 (40), 121-134.
- T¼ys¼z, H. (2021). Eğitim y¼neticilerinin yenilikçi iř davranışları ile ¼rg¼tsel destek algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim*, 50 (232), 7-32.
- T¼ys¼z, H., Yıldız, B.B., ve Balta, M. (2021). Uzaktan eğitimde ¼zel eğitim ebeveynlerinin ¼ğretmenlik rolleri: Nitel bir alışma. *International Social Sciences Studies Journal*, 7 (89), 4570-4581
- Wagner, G., Berger, G., Sinnreich, U., Grylli, V., Schober, E., Huber, W. D., and Karwautz, A. (2008). Quality of life in adolescents with treated coeliac disease: influence of compliance and age at diagnosis. *Journal of pediatric gastroenterology and nutrition*, 47(5), 555-561.
- World Health Organization. (2006). *The world health report: Working together for health*. http://www.who.int/whr/2006/whr06_en.pdf.
- Yahşi, ¼ (2021). Examination of educators' self-efficacy for effective communication. *Cypriot Journal of Educational Science*. 16 (2), 451-467
- Yahşi, ¼. (2020). Okul y¼neticilerinin teknoloji liderliği ¼zyeterliklerinin incelenmesi: İzmir ¼rneđi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 3 (2), 232-250.
- Yahşi, ¼., ve Aydın, S. (2020). Etkili iletişim ¼zyeterlik envanteri'nin geliştirilmesi: Geçerlik-g¼venirlik alışması. *International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences*, 2 (1), 257-275.
- Yıldırım, A., ve şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma y¼ntemleri*. Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, A. (2011). Çocukluk ağında ¼lyak hastalığı teşhisi ve diyet takibinde hızlı ¼lyak testinin etkinliğinin değerlendirilmesi [Yayınlanmamış uzmanlık tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Yıldız, B. B., T¼ys¼z, H. ve ¼zt¼rk, M. (2021). Okul y¼neticilerinin teknoloji liderliği yeterlik algıları ile yenilik y¼netimi yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 16 (3), 1087-1108.
- Y¼ksel, H. K., G¼nen, İ., Kılıç, O., T¼ys¼z, H., Yıldız, G., ve Efe, S. (2021). Bilim ve sanat merkezlerindeki ortaokul ¼đrencilerinin çalışma davranışlarının değerlendirilmesi: Kartal Prof. Dr. şaban Durali Bilim ve Sanat Merkezi ¼rneđi. *Social Science Development Journal*, 6 (26), 59- 77.